

ПРОГРАМА ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄС

Передмова

Пріоритетність співробітництва України з Європейським Союзом (ЄС) та його окремими державами-членами пов'язана з тим, що це угруповання буде визначати напрями економічного прогресу та політичну стабільність в регіоні у довгостроковій перспективі.

Ця Програма інтеграції України до Європейського Союзу (далі – Програма) повинна стати головним інструментом загальної стратегії на шляху наближення України до ЄС за всім спектром співробітництва – політичним, соціальним, фінансовим, економічним, торговельним, науковим, освітнім, культурним тощо. Інші програми та плани політичного, соціально-економічного спрямування, що розробляються або підлягають розробленню органами виконавчої влади, повинні ґрунтуватися на цілях цієї Програми.

На сьогодні вже створено політико-правові та організаційні передумови для реалізації Програми:

укладено Угоду про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами (далі – УПС), якою передбачено утворення таких органів: Рада з питань співробітництва між Україною та Європейськими Співтовариствами (Європейським Союзом) та Комітет з питань співробітництва між Україною та Європейськими Співтовариствами (Європейським Союзом), Комітет з парламентського співробітництва між Україною та Європейськими Співтовариствами (Європейським Союзом);

розроблено спільну робочу програму імплементації УПС, яка щороку переглядається на підставі даних спільного моніторингу України та ЄС щодо прогресу у її виконанні;

засновано політичні діалоги:

на найвищому рівні – щорічні саміти Україна – ЄС;

на рівні міністрів та підрозділів міністерств закордонних справ Україна – ЄС, а також діалог Україна – Трійка ЄС;

на галузевому рівні структур та рівнях, що відповідають за реалізацію УПС та європейську інтеграцію;

у рамках міжнародних, загальноєвропейських та регіональних інституцій;

за затвердженими планами триває робота галузевих підкомітетів Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС;

розроблено Програму технічної допомоги ЄС Україні;

налагоджено співробітництво на двосторонній основі Україна – держави-члени ЄС.

Шляхи та темпи реалізації окремих пріоритетів та Програми в цілому будуть визначатись прогресом у проведенні економічних реформ, що є головною умовою успішної адаптації Україною в достатніх обсягах правових та нормативних стандартів ЄС – *Acquis communautaire*.

Структуру цієї Програми визначено з урахуванням досвіду країн-кандидатів на вступ до ЄС, а також галузевих програм інтеграції України до ЄС. У Програмі охоплено практично всі сфери суспільного життя держави з метою досягнення критеріїв, що впливають з цілей валютного, економічного та політичного союзу держав-членів ЄС і сформульовані Радою ЄС в червні 1993 р. у м. Копенгагені (далі – копенгагенські критерії).

Програма містить 140 розділів, кожний з яких має такі частини:

Поточна ситуація (характеризується поточний рівень готовності України виконати відповідні зобов'язання у конкретній сфері для досягнення головної мети – набуття членства в ЄС. Визначається поточний ступінь відповідності нормативно-правових документів України базовим нормам ЄС);

Короткострокові (2000 – 2001 роки), середньострокові (2002 – 2003 роки) та довгострокові (2004 – 2007 роки) пріоритети(сформульовано верхній рівень цілей, яких слід досягти у відповідний термін; крім конкретних організаційних заходів щодо реформування окремих сфер суспільного життя країни, визначено найважливіші напрями адаптації законодавства України до законодавства ЄС);

Інституційні потреби, фінансові потреби (дано оцінку ресурсів, необхідних для реалізації визначених пріоритетів).

Крім того, у підрозділі 19.3 наведена загальна оцінка фінансових та інституційних потреб для реалізації Програми в цілому. У зв'язку з відсутністю нормативних методів проведення такої оцінки, її необхідно розглядати лише як орієнтовну для подальшого опрацювання питання щодо фінансування інтеграційних заходів.

У додатках до Програми подано довідковий матеріал за основними показниками економічного розвитку України та їх динамікою, а також поточним станом співробітництва окремих областей України з державами-членами ЄС.

Механізм реалізації Програми визначено у розділі II Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу, затвердженої Указом Президента України від 11 червня 1998

року № 615, де передбачено із створенням Програми щороку розробляти План дій по реалізації стратегічного курсу України на інтеграцію до ЄС.

Базова система пріоритетів Програми дасть змогу щороку визначати взаємоузгоджений комплекс конкретних заходів у рамках зазначеного Плану дій.

Передбачається, що Українською частиною Ради з питань співробітництва між Україною та Європейськими Співтовариствами (Європейським Союзом) та Українською частиною Комітету з питань співробітництва між Україною та Європейськими Співтовариствами (Європейським Союзом), Міністерством економіки України, Міністерством закордонних справ України, Міністерством юстиції України та Міжвідомчою координаційною радою з адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу буде організовано систематичний моніторинг виконання щорічних планів дій з тим, щоб простежувати прогрес реалізації Програми та вносити необхідні корективи для забезпечення інтеграційних процесів. Разом з тим це не виключає можливість оперативного планування та реалізації інших заходів, які не суперечать цілям Програми, але не передбачені щорічним планом дій.

Починаючи з 1998 року, Комітетом з питань співробітництва між Україною та ЄС в Україні набуто певний досвід щодо моніторингу інтеграційних заходів. Із набуттям Програмою чинності він мав би бути вдосконалений з тим, щоб краще відповідати її головній меті.

Розділ 1. КРИТЕРІЇ ЧЛЕНСТВА В ЄС

Поточна ситуація

Створення умов для набуття Україною членства в ЄС означає, насамперед, необхідність проведення відповідних реформ на основі реалізації УПС з поступовим досягненням відповідності копенгагенським критеріям.

Головні напрями досягнення відповідності копенгагенським критеріям

1. *Демократія та верховенство права.* Це, зокрема, розвиток судової системи і відповідної галузі законодавства (судовий кодекс, закон про статус суддів, кримінальний кодекс та інше). Йдеться також про нормативну базу щодо здійснення прокурорського нагляду, управління судами, програми підготовки суддів і підвищення їх кваліфікації. Повинна бути достатньо розвинутою і відповідна матеріально-технічна інфраструктура (приміщення судів, пенітенціарна система, спеціалізовані інформаційні системи і бази даних).

2. *Права людини і захист національних меншин.* Насамперед це закони про громадянство, статус державної мови і її викладання, міграційна політика і відповідні інституції, приєднання країни – кандидата до основоположних міжнародних конвенцій у зазначеній галузі.

3. *Економічна політика.* В основному йдеться про практичне досягнення мети у трьох таких напрямках:

обмеження макроекономічних ризиків, пов'язаних із зростанням сукупного попиту та дефіцитом зовнішніх поточних рахунків;

підвищення рівня продуктивності виробництва та розширення бази економічного зростання;

прискорення процесу підготовки країни – кандидата до приєднання до ЄС.

4. *Здатність виконувати зобов'язання, що випливають із членства в ЄС.* Передбачається робота в таких основних напрямках:

внутрішній ринок;

економічні та бюджетні питання;

політика розвитку галузей;

економічна та соціальна взаємодоповнюваність;

якість життя та охорона навколишнього середовища;

інновації;

юстиція та внутрішні справи;

зовнішня політика.

Кожен з цих напрямів охоплює у свою чергу значну кількість конкретних заходів, які мають забезпечити повноцінне виконання Україною зобов'язань, пов'язаних з її членством в ЄС. Наприклад, напрям розвитку внутрішнього ринку охоплює заходи, пов'язані з удосконаленням державних закупівель, охорони інтелектуальної та промислової власності, законодавства з питань заснування компаній, бухгалтерського обліку та аудиту, а також системи ліцензування, стандартизації, оцінки відповідності, метрології та акредитації. Здійснюється робота, пов'язана із веденням спостереження за ринком та безпекою виробів, вільним обігом та безпекою промислових виробів. У своїй сукупності такі заходи повинні забезпечити вільний обіг товарів, послуг, капіталів та робочої сили, як це передбачено основними документами щодо заснування Європейського Союзу і, зокрема, в частині зобов'язань по створенню Економічного та Монетарного Союзу.

Копенгагенські критерії незмінні для кожної з країн-кандидатів на вступ до ЄС і з урахуванням євроінтеграційних прагнень України обов'язкові і для неї.

З набуттям членства в Раді Європи Україна значною мірою наблизилася до рівня відповідності першому з копенгагенських критеріїв. Набагато складнішим є питання щодо досягнення рівня відповідності іншим критеріям, пов'язаним з економічним розвитком і конкурентоспроможністю виробництва в Україні. Вирішення цього питання має забезпечити реалізація пріоритетів, передбачених даною Програмою.

Короткострокові (2000 – 2001 роки) та середньострокові (2002 – 2003 роки) пріоритети створення умов щодо набуття членства України в ЄС:

Координована реалізація в рамках даної та галузевих програм ключових організаційно-економічних та нормативно-правових заходів по кожній галузі, які б забезпечували передбачуване наближення до стандартів ЄС.

Гармонізація законодавства відповідно до норм ЄС, орієнтована на подолання перешкод на шляху вільного пересування людей, товарів, послуг та капіталів між Україною та ЄС.

Синхронізація внутрішніх ринкових перетворень до змін у процесах розширення ЄС. Насамперед, це стосується:

реформування органів виконавчої та судової влади і співпраці Міністерства юстиції України з судами;

проведення адміністративно-територіальної реформи; формування основ політики регіонального розвитку (зокрема законодавства щодо розподілу компетенції, бюджетів, податків);

завершення приватизації (насамперед підприємств, які мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави та банків);

реформування банківського сектору в цілому.

Забезпечення відповідності торгового режиму нормам ЄС. З цією метою:

якнайскоріше набуття членства у Світовій Організації Торгівлі (СОТ);

проведення консультацій та переговорів щодо заснування зони вільної торгівлі з ЄС;

укладення двосторонніх угод про вільну торгівлю з державами-аплікантами на вступ до ЄС;

набуття членства у ЦЄАВТ та укладення угоди про вільну торгівлю з ЄАВТ.

Асиметрична лібералізація зовнішньоторговельного режиму з ЄС за умови, що:

перехідний період становитиме близько 10 років;

забезпечуватиметься диференційований підхід до лібералізації торгівлі сільськогосподарською продукцією, в тому числі з урахуванням вимог угод Уругвайського раунду ГАТТ/СОТ.

Максимальне використання існуючих зовнішніх можливостей просування до членства в ЄС:

послідовне здійснення кроків щодо забезпечення участі України:

- у роботі Європейської Конференції;
- у заходах у рамках Спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС;
- у проектах ЄС так званого "другого стовпа" (спільна зовнішня та безпекова політика) і "третього стовпа" (співробітництво в галузі юстиції та внутрішніх справ);
- у спільних проектах у рамках програм фінансової підтримки ЄС – PHARE і Tacis з прикордонного співробітництва;
- створення передумов для підтримки з боку держав-аплікантів на вступ до ЄС та інших третіх країн (зокрема США) прагнення України приєднатися до ЄС.

Розділ 2. ДЕМОКРАТІЯ ТА ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА

Поточна ситуація

Відповідно до статті 1 Конституції України Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава.

Статтею 5 Конституції визначено, що Україна є республікою. Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами; ніхто не може узурпувати державну владу (стаття 5 Конституції України).

Народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдуми та інші форми безпосередньої демократії (стаття 69 Конституції України).

Статтею 71 Конституції України встановлено, що вибори до органів державної влади та органів місцевого самоврядування є вільними і відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування. Виборцям гарантується вільне волевиявлення.

Згідно із статтею 8 Конституції України в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується.

Короткострокові (2000 – 2001 роки) та середньострокові (2002 – 2003 роки) пріоритети

Привести у відповідність з нормами Конституції України нормативно-правові акти, прийняті до набуття чинності Конституцією України (28 червня 1996 року).

Довідково. Пунктом 1 Розділу ХУ "Перехідні положення" Конституції України встановлено, що закони та інші нормативні акти, прийняті до набуття чинності цією Конституцією, є чинними у частині, що не суперечить Конституції України.

Закінчити роботу, пов'язану із визначенням юридичних рамок діяльності об'єднань громадян в Україні, спрощенням порядку звітності та інше. Прискорити прийняття проектів Законів України про політичні партії, про громадські організації.

З метою сприяння побудові в Україні громадянського суспільства за схемою співробітництва "державні установи – недержавні організації" здійснити комплекс заходів, спрямованих на розвиток відносин та популяризацію ефективності відносин з громадськими організаціями, створення сприятливого клімату для існування громадянського суспільства із залученням до цієї роботи визнаних міжнародних громадських установ та міжнародних організацій, в тому числі спеціалізованих агентств Організації Об'єднаних Націй.

Розділ 3. СУДОВА СИСТЕМА

3.1. Підвищення рівня інституційної та адміністративної спроможності

Поточна ситуація

Правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. Правосуддя здійснюють професійні судді та, у визначених законом випадках, народні засідателі і присяжні. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускається. Юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі.

Судочинство в Україні здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції. Система судів загальної юрисдикції будується за принципами територіальності і спеціалізації. Держава забезпечує фінансування та належні умови для функціонування судів і діяльності суддів. У Державному бюджеті України окремо визначаються видатки на утримання судів.

Найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції є Верховний Суд України. Вищими судовими органами спеціалізованих судів є відповідні вищі суди. Відповідно до закону діють апеляційні та місцеві суди. Створення надзвичайних та особливих судів не допускається.

Для вирішення питань внутрішньої діяльності судів діє суддівське самоврядування.

У даний час в Україні діє 800 судів загальної юрисдикції (крім Верховного Суду України та арбітражних судів), а саме: Верховний суд Автономної Республіки Крим, міжобласний, 24 обласні, Київський та Севастопольський міські суди, 744 районних (міських судів), 3 військових суди регіонів та військовий суд Військово-Морських Сил і 24 гарнізонних суди.

Відповідно до статті 19 Закону України "Про судоустрій України" Міністерство юстиції України здійснює організаційне забезпечення діяльності судів із суворим дотриманням принципу їх незалежності та підкорення лише закону.

Головним завданням для України у цій сфері є забезпечення відповідно до вимог, визначених у Декларації, що прийнята Європейською Радою на Копенгагенському саміті у червні 1993 року, розвитку судової системи, яка б сприяла досягненню стабільності у суспільстві, гарантувала верховенство права, права людини і забезпечувала функціонування ринкової економіки.

Короткострокові пріоритети (2000 – 2001 роки)

Прискорити прийняття Верховною Радою України підготовленого з урахуванням досвіду держав-членів ЄС проекту Закону України про судовий устрій.

Розробити з метою реалізації статті 130 Конституції України щодо створення належних умов для функціонування судів і діяльності суддів проекти Законів України про фінансування судів, про оплату праці та соціально-побутове забезпечення суддів і працівників апарату судів.

Провести консультації з ЄК (її органами) щодо відповідності проекту нової судової системи України, а також проектів окремих нормативно-правових актів стандартам та вимогам ЄС.

Вирішити питання щодо запровадження в Україні системи органів адміністративної юстиції, в тому числі адміністративних судів.

Забезпечити дальше реформування пенітенціарної системи України.

Середньострокові пріоритети (2002 – 2003 роки)

Доопрацювати з урахуванням рекомендацій ЄК та подати до Верховної Ради України

проекти Законів України про фінансування судів, про оплату праці та соціально-побутове забезпечення суддів і працівників апарату судів.

Закінчити роботу над проектами Кодексу України про адміністративні проступки, Адміністративного процесуального кодексу України, нових Кримінально-процесуального та Цивільного процесуального кодексів України.

У міру закінчення роботи над проектами цих нормативних актів проводити консультації з ЄК (її органами) щодо їх відповідності вимогам ЄС.

3.2. Поліпшення діяльності судових органів

Поточна ситуація

Конституція України встановлює, що права і свободи людини і громадянина в Україні захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових осіб. Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань.

Реалізація зазначених прав можлива лише за умови функціонування в Україні ефективної, незалежної судової системи. Судді при здійсненні правосуддя незалежні і підкоряються лише законові. Незалежність і недоторканність суддів гарантуються Конституцією і законами України. Вплив на суддів у будь-який спосіб забороняється.

Держава зобов'язана забезпечити фінансування та створити належні умови для функціонування судів і діяльності суддів. У Державному бюджеті України окремо визначаються видатки на утримання судів.

Короткострокові (2000 – 2001 роки) та середньострокові (2002 – 2003 роки) пріоритети

Доопрацювати в комітетах Верховної Ради України проект Закону України про порядок виконання рішень Європейського Суду з прав людини.

Підготувати проект Кодексу поведінки суддів.

Завершити у 2001 році реформування системи судів загальної юрисдикції відповідно до Конституції України та Закону України "Про судовий устрій".

Підготувати проекти Законів України про внесення змін і доповнень до Законів України "Про статус суддів", "Про кваліфікаційні комісії, кваліфікаційну атестацію і дисциплінарну відповідальність суддів судів України", "Про органи суддівського самоврядування", інші законопроекти щодо діяльності і повноважень Конституційного Суду України, прокуратури та адвокатури (2000 рік).

Внести на розгляд Верховної Ради України проект Закону України про третейські суди (2000 – 2001 роки).

Провести аналіз відповідності проектів нормативно-правових актів України щодо поліпшення роботи судової системи вимогам ЄС.

3.3. Підготовка фахівців

Підготовка працівників апарату судів

Поточна ситуація

З метою підготовки висококваліфікованих кадрів для формування суддівського корпусу згідно з Розпорядженням Президента України від 14 квітня 1999 року № 83 "Про підготовку професійних суддів" у Національній юридичній академії України імені Ярослава Мудрого з 1 вересня 1999 року створено факультет для підготовки професійних суддів за освітньо-кваліфікаційним рівнем магістра.

Короткострокові (2000 – 2001 роки) та середньострокові (2002 – 2003 роки) пріоритети

Розробити спеціальну програму підвищення кваліфікації суддів та інших працівників апарату судів щодо вивчення іноземних мов та основ права ЄС.

Створити при Державній судовій адміністрації України Академію суддів України для підготовки кадрів на посади суддів, підвищення кваліфікації суддів та працівників апарату судів.

Розробити окремі навчальні програми з питань судового адміністрування для підготовки резерву кадрів на посади голів судів і перепідготовки голів судів та програми щодо підготовки працівників районних (міських) судів.

Забезпечити функціонування центру суддівських студій при Міністерстві юстиції України з метою підвищення кваліфікації працівників апарату судів згідно з нормами європейського та міжнародного права.

Підготовка фахівців з правознавства

Короткострокові (2000 – 2001 роки) та середньострокові (2002 – 2003 роки) пріоритети

Здійснити заходи з метою запровадження програм щодо вивчення законодавства з питань захисту прав людини і громадянина, устрою судової влади і здійснення правосуддя у державах – членах ЄС.

3.4. Поліпшення доступу до інформації стосовно рішень судів

Поточна ситуація

У судах загальної юрисдикції (крім Верховного Суду України та арбітражних судів) не створено комп'ютерної мережі системи судів, автоматизованої системи діловодства та єдиної бази даних судових рішень.

Діє лише локальна комп'ютерна мережа та створюється база судових рішень у трьох судах (Шевченківський районний суд м.Києва, Івано-Франківський міський суд, Мелітопольський міський суд Запорізької області).

Короткострокові (2000 – 2001 роки) та середньострокові (2002 – 2003 роки) пріоритети

З метою поліпшення доступу до інформації стосовно рішень судів створити локальні комп'ютерні мережі судів України.

Для виконання цього завдання необхідно вжити заходів для придбання робочих станцій і мережевого обладнання; розроблення інформаційних технологій забезпечення діяльності суду.

Створити комп'ютерну мережу системи судів України, забезпечити їх засобами електронної пошти, доступом до інформаційних ресурсів мережі Internet. Поліпшити інформаційне забезпечення судової системи, доступ до баз даних законодавства та нормативних актів України, юридичної інформації інших країн.

До 2005 року розробити і впровадити автоматизовані системи діловодства в судах України і створити єдину базу даних судових рішень.

Розділ 4. ПРАВА ЛЮДИНИ ТА ЗАХИСТ ПРАВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН

4.1. Громадянські та політичні права

Поточна ситуація

Статтею 24 Конституції України передбачено, що громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується, зокрема, наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності тощо. Статтею 4 Конституції України визначено, що в Україні існує єдине громадянство. Підстави набуття і припинення громадянства України визначаються Законом України "Про громадянство України".

Відповідно до статті 25 Конституції України громадянин України не може бути позбавлений громадянства і права змінити громадянство. Громадянин України не може бути вигнаний за межі України або виданий іншій державі. Україна гарантує піклування та захист своїм громадянам, які перебувають за її межами.

Відповідно до статті 33 Конституції України кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, – за винятком обмежень, які встановлюються законом. Громадянин України не може бути позбавлений права в будь-який час повернутися в Україну.

Відповідно до статті 26 Конституції України іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, -- за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України. Іноземцям та особам без громадянства може бути надано притулок в порядку, встановленому законом. У даний час надання притулку іноземцям та особам без громадянства законодавством України не врегульовано.

Водночас Законом України "Про біженців" визначено правовий статус біженців, встановлено правові, економічні та організаційні гарантії захисту прав осіб, які вимушено залишили територію держави, громадянином якої він є (або територію країни свого постійного проживання) за умов, передбачених цим Законом.

Триває робота над удосконаленням законодавства щодо біженців, порядку надання притулку в Україні іноземцям та особам без громадянства, їх правового статусу, імміграції.

Статтею 36 Конституції України визначено, що громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

Політичні партії в Україні сприяють формуванню і вираженню політичної волі громадян, беруть участь у виборах. Членами політичних партій можуть бути лише громадяни України. Обмеження щодо членства у політичних партіях встановлюються виключно Конституцією і законами України.

Громадяни мають право на участь у професійних спілках з метою захисту своїх трудових і соціально-економічних прав та інтересів. Професійні спілки є громадськими організаціями, що об'єднують громадян, пов'язаних спільними інтересами за родом їх професійної діяльності. Професійні спілки утворюються без попереднього дозволу на основі вільного вибору їх членів. Усі професійні спілки

мають рівні права. Обмеження щодо членства у професійних спілках встановлюються виключно Конституцією і законами України.

Ніхто не може бути примушений до вступу в будь-яке об'єднання громадян чи обмежений у правах за належність чи неналежність до політичних партій або громадських організацій.

Усі об'єднання громадян рівні перед законом.

Законом України "Про об'єднання громадян" врегульовано порядок реалізації права громадян на свободу об'єднання. Законом України "Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності" реалізовано конституційні гарантії на участь громадян у професійних спілках, визначено особливості правового регулювання, засади створення, права та гарантії діяльності професійних спілок.

Відповідно до статті 35 Конституції України кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культи і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність. Здійснення цього права може бути обмежено законом лише в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я і моральності населення або захисту прав і свобод інших людей .

Церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, школа – від церкви. Жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова. Ніхто не може бути увільнений від своїх обов'язків перед державою або відмовитися від виконання законів за мотивами релігійних переконань. У разі якщо виконання військового обов'язку суперечить релігійним переконанням громадянина, виконання цього обов'язку має бути замінено альтернативною (невійськовою) службою.

Законом, що регулює правовідносини, пов'язані із свободою совісті і діяльністю релігійних організацій, є Закон України "Про свободу совісті та релігійні організації".

Статтями 51, 52 Конституції України визначено, що в Україні кожен із подружжя має рівні права і обов'язки у шлюбі та сім'ї, а діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним. Сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою.

Короткострокові (2000 – 2001 роки) та середньострокові (2002 – 2003 роки) пріоритети

Вдосконалити законодавство України про міграцію, зокрема:

– привести його у відповідність з Конституцією України, міжнародними зобов'язаннями, пов'язаними із вступом України до Ради Європи, приєднанням України до Конвенції про захист прав і основних свобод людини;

– поетапно створити умови для приєднання до Конвенції ООН про статус біженців 1951 року та Протоколу 1967 року до неї.

Вивчити питання про приведення Закону України "Про громадянство України" у відповідність з Європейською Конвенцією про громадянство 1997 року.

Провести експертизу законодавства України у сфері забезпечення громадянських прав з метою виявлення розбіжностей у внутрішньому законодавстві та застарілих норм.

Завершити доопрацювання проектів Законів України про внесення змін до Закону України "Про правовий статус іноземців", про порядок надання притулку в Україні іноземцям та особам без громадянства, про імміграцію.

Сприяти прискоренню прийняття Верховною Радою України Законів України про охорону дитинства, про внесення змін до Закону України "Про біженців", про державне забезпечення рівних прав і можливостей чоловіків та жінок.

Внести у встановленому порядку необхідні зміни до Закону України "Про свободу совісті та релігійні організації".

Визначити норми ЄС, що регулюють сферу захисту громадянських та політичних прав, а також здійснити їх переклад українською мовою та провести відповідні консультації із спеціалістами ЄК.

Провести порівняльний аналіз законодавства України та ЄС, підготувати пропозиції щодо необхідності приведення законодавства України у відповідність з нормами міжнародного права та розроблення нових нормативних актів, адаптованих до законодавства ЄС.

4.1.1. Виборче право України

Поточна ситуація

Статтею 69 Конституції України визначено, що народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії. Право голосу на виборах і референдумах мають громадяни України, які досягли на день їх проведення вісімнадцяти років. Не мають права голосу громадяни, яких визнано судом недієздатними (стаття 70 Конституції України).

Відповідно до статті 71 Конституції України вибори до органів державної влади та органів місцевого самоврядування є вільними і відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування. Виборцям гарантується вільне волевиявлення. Конституцією України встановлено, що організація і порядок проведення виборів визначаються виключно законами України (пункт 20 частини першої, статті 92). Організація і порядок проведення виборів в

Україні визначаються відповідно до Законів України "Про вибори Президента України", "Про вибори народних депутатів України", "Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим", "Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів", "Про Центральну виборчу комісію".

Ведеться робота, пов'язана з внесенням змін до Законів України "Про вибори народних депутатів України", "Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів". Підставою для внесення змін до зазначених Законів є результати всеукраїнського референдуму за народною ініціативою, рішення Конституційного Суду України, пропозиції органів державної влади, зокрема Генеральної прокуратури України, Верховного Суду України.

Відповідно до частини другої статті 14 Закону України "Про вибори Президента України" територіальні виборчі комісії утворюються не пізніше як за 70 днів до дня проведення виборів Президента України рішенням відповідно Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських рад у складі голови, заступника голів, секретаря та членів комісії за поданнями партій (блоків), від яких зареєстровані кандидати у Президенти України, а також за поданнями кандидатів у Президенти України, які зареєстровані Центральною виборчою комісією від зборів виборців.

Частиною п'ятою статті 10 Закону України "Про вибори народних депутатів України" передбачено, що кожна політична партія, виборчий блок партій, список кандидатів у народні депутати яких зареєстровано для участі у виборах, може на період виборчої кампанії делегувати одного представника до Центральної виборчої комісії для участі в її засіданнях з правом дорадчого голосу.

Короткострокові (2000 – 2001 роки) та середньострокові (2002 – 2003 роки) пріоритети

Підготовка проекту Закону України про внесення змін до Закону України "Про вибори народних депутатів України".

Розгляд Верховною Радою України проекту Закону України про внесення змін до Закону України "Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів".

Урахування досвіду держав-членів ЄС під час підготовки проектів нормативних актів виборчого законодавства.

Уніфікація виборчого законодавства України.

4.1.2. Виконання зобов'язань України перед Радою Європи

Поточна ситуація

Входження в світове співтовариство, співробітництво з ЄС та Радою Європи Україна розглядає як невід'ємну складову частину свого розвитку на шляху до такого суспільства, в якому людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Керуючись такою метою, Україна 9 листопада 1995 року набула членства в РЄ.

Україна вживає заходів для виконання зобов'язань, взятих під час вступу до цієї Організації, і приєдналася до значної кількості міжнародно-правових документів; бере активну участь у діяльності основних органів Ради Європи – Комітеті Міністрів, Парламентській асамблеї, Конгресі місцевих та регіональних влад Європи з метою забезпечення реалізації власних інтересів під час розроблення проектів міжнародно-правових документів та пріоритетних напрямів діяльності Організації; є учасницею програм співробітництва Ради Європи з країнами Центральної та Східної Європи у правовій сфері, зокрема програм ADACS, спільних програм ЄС та Ради Європи щодо України і з питань боротьби з корупцією та організованою злочинністю у країнах з перехідною економікою.

Слід враховувати, що підтримання нормальних відносин України з Радою Європи, дотримання загальноєвропейських норм та стандартів у сфері верховенства права, захисту прав людини та плюралістичної демократії, відповідність законодавства України загальноєвропейським принципам розглядається ЄС як один з первинних показників готовності країни виконувати вимоги ЄС.

Висновок Парламентської асамблеї Ради Європи № 190 (1995) щодо зобов'язань України перед Радою Європи містить близько п'ятдесяти положень, які стосуються правового, політичного та організаційного забезпечення найважливіших аспектів формування громадянського суспільства.

Україна стала учасником основних конвенцій Ради Європи, виконала переважну більшість положень, передбачених Висновком № 190 (1995). Зокрема, прийнято Конституцію України, Закони України "Про затвердження Конституції Автономної Республіки Крим", "Про вибори Президента України", "Про вибори народних депутатів України", "Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів", "Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим", рамковий документ щодо державної політики України в галузі прав людини – Засади державної політики України в галузі прав людини, затверджені Постановою Верховної Ради України від 17 червня 1999 року № 757 – XIV (відповідно до підпункту V пункту 11 Висновку № 190).

Конституцією України передбачено, що Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції України (конституційність) правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим (відповідно до підпункту X пункту 11 Висновку № 190).

В Україні скасовано смертну кару.

Верховною Радою України ратифіковано Конвенцію про захист прав і основних свобод людини та відповідні протоколи до неї, Рамкову конвенцію Ради Європи про захист національних меншин, Європейську хартію місцевого самоврядування. Усього Україною підписано 40 документів Ради Європи.

На виконання зобов'язань України у зв'язку з її членством у Раді Європи, а також з метою вдосконалення процедури вирішення питань, пов'язаних з громадянством та реєстрацією фізичних осіб, забезпечення при цьому дотримання прав людини і громадянина видано Указ Президента України від 31 жовтня 1998 року № 1201 "Про службу громадянства та реєстрації фізичних осіб". Цим Указом Президента України передбачено передачу функцій паспортної служби органів внутрішніх справ органам Міністерства юстиції України.

Розроблено з урахуванням положень Конвенції Ради Європи від 28 січня 1981 року № 108 про захист осіб стосовно автоматизованої обробки даних персонального характеру проект Закону України про Державний реєстр фізичних осіб, який визначатиме правові та організаційні основи запровадження, ведення та ліквідації Державного реєстру фізичних осіб і порядок їх реєстрації, що замінить прописку на реєстрацію фізичних осіб. Підготовлено також проекти Законів України про порядок реєстрації фізичних осіб за місцем проживання, про внесення змін до деяких законодавчих актів з питань громадянства та реєстрації фізичних осіб.

Разом з тим Україна ще не приєдналася до зазначеної Конвенції. Висновком № 190 (1995) Парламентської асамблеї Ради Європи щодо вступу України до Ради Європи її підписання і ратифікація не передбачені у зобов'язаннях України.

У проекті Закону України про документи, що посвідчують особу та підтверджують громадянство України, передбачено, що документування громадян України здійснюватимуть органи Міністерства юстиції України. Передача функцій паспортної служби органів внутрішніх справ щодо документування населення цивільному міністерству обумовлена необхідністю виконання Україною зобов'язань перед Радою Європи (відповідно до підпункту VII пункту 11 Висновку № 190).

Короткострокові (2000 – 2001 роки) та середньострокові (2002 – 2003 роки) пріоритети

Завершення передачі функцій паспортної служби, в тому числі щодо документування населення, органам Міністерства юстиції України.

Доопрацювання проекту Закону України про Державний реєстр фізичних осіб.

Запровадження Державного реєстру фізичних осіб, що замінить прописку на реєстрацію фізичних осіб.

Забезпечення прийняття Закону України про документи, що посвідчують особу та підтверджують громадянство України.

Підготовка та подання на розгляд Верховної Ради України нового проекту Закону України про політичні партії, який би врегулював питання діяльності політичних партій та повною мірою відповідав положенням Конституції України, інтересам розбудови демократичного суспільства в державі.

Проведення аналізу законодавства ЄС у галузі захисту громадських та політичних прав з метою виявлення сфер, які не висвітлені у Висновку Парламентської асамблеї Ради Європи № 190 (1995) щодо зобов'язань України перед Радою Європи.

Імплементация конвенцій та угод, стороною яких є Україна, використання переваг від приєднання до цих документів, вивчення доцільності участі в інших документах Ради Європи.

Довідково. Це стосується в першу чергу Конвенції про захист прав і основних свобод людини та можливості громадян України звертатися до Європейського суду з прав людини, Європейської конвенції про запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню та покаранню, Кримінальної та Цивільної конвенції про боротьбу з корупцією, Європейської соціальної хартії (переглянутої), Антидопінгової конвенції, Європейської конвенції про насильство та неналежну поведінку з боку глядачів під час спортивних заходів і, зокрема, футбольних матчів, часткових угод Ради Європи про створення "ГРЕКО" та Групи "Помпіду" тощо.

Проведення консультацій з Європейською Комісією або з її органами щодо відповідності проектів нормативних актів України вимогам ЄС.

Вивчення громадської думки щодо змін, які передбачається внести до законодавства України у зв'язку з членством України у Раді Європи.

4.2. Економічні, соціальні та культурні права

Поточна ситуація

Україна приєдналася до основних міжнародних договорів у сфері трудових і соціальних прав. Зокрема, Україною ратифіковані Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, Конвенція Міжнародної організації праці про підтвердження ратифікації про рівне ставлення і рівні можливості для трудящих чоловіків і жінок: трудящі із сімейними обов'язками, Міжнародна конвенція ООН про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, Конвенція про захист прав і основних свобод людини, Конвенція ООН про права дитини, Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок.

Україна приєдналася до 20 статей при необхідних 16, а також до усіх необхідних 64 пунктів Європейської соціальної хартії (переглянутої).

Крім того, Україною ратифіковано Конвенції МОП, що регулюють право на працю (№ 29 – про примусову або обов’язкову працю; № 47 – про скорочення робочого часу до сорока годин на тиждень; № 111 – про дискримінацію в галузі праці та занять; № 122 – про політику в галузі зайнятості; № 142 – про професійну орієнтацію та професійну підготовку в галузі розвитку людських ресурсів; № 158 – про припинення трудових відносин з ініціативи підприємця), право на відпочинок (№ 52 – про щорічні оплачувані відпустки), право на захист від безробіття (№ 2 – про безробіття), право на справедливі та сприятливі умови праці (№ 45 – про застосування праці жінок на підземних роботах у будь-яких шахтах; № 60 – про вік дітей для прийняття на непромислові роботи; № 77 – про медичний огляд дітей і підлітків з метою встановлення їх придатності для праці в промисловості; № 78 – про медичний огляд дітей і підлітків з метою встановлення придатності до праці на непромислових роботах; № 90 – про нічну працю підлітків у промисловості; № 95 – про охорону заробітної плати; № 100 – про рівну винагороду чоловіків і жінок за працю рівної цінності; № 103 – про охорону материнства; № 123 – про мінімальний вік допуску до підземних робіт в шахтах і рудниках; № 124 – про медичний огляд молодих людей з метою визначення їх придатності до праці на підземних роботах у шахтах і рудниках; № 138 – про мінімальний вік для прийняття на роботу), право об’єднуватися у професійні спілки, право на захист трудових прав (№ 11 – про право на асоціацію та об’єднання трудящих в сільському господарстві; № 87 – про свободу асоціації і захист права на організацію; № 98 – про застосування принципів права на організацію і ведення колективних переговорів; № 144 – про тристоронні консультації (міжнародні трудові норми); № 154 – про сприяння колективним переговорам.

Зазначені соціальні права гарантовано Конституцією України, Кодексом законів про працю України, Законами України "Про зайнятість населення", "Про охорону праці", "Про колективні договори і угоди"; "Про оплату праці", "Про відпустки", "Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності", "Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)", "Про пенсійне забезпечення", "Про прожитковий мінімум" і "Про державну допомогу сім’ям з дітьми", Основами законодавства України про загальнообов’язкове державне соціальне страхування.

Перелічені законодавчі акти приведені у відповідність із зазначеними вище міжнародними правовими документами, ратифікованими Україною.

4.2.1. Економічні права

Поточна ситуація

Статтею 42 Конституції України встановлено право кожного на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Підприємницька діяльність народних депутатів і державних службовців обмежується законом.

Держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності. Не допускаються зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція. Види і межі монополії

визначаються законом.

Держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт, сприяє діяльності громадських організацій споживачів.

Це право реалізовано в Законах України "Про підприємництво", "Про власність", "Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності", "Про захист від недобросовісної конкуренції", "Про підприємства в Україні", "Про господарські товариства" та інших.

Право на працю визначене в статті 43 Конституції України і включає можливість кожного заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується.

Держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб.

Використання примусової праці забороняється. Не вважається примусовою працею військова або альтернативна (невійськова) служба, а також робота чи служба, яка виконується особою за вироком чи іншим рішенням суду або відповідно до законів про воєнний і надзвичайний стан.

Кожен має право на належні, безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом. Використання праці жінок і неповнолітніх на небезпечних для їхнього здоров'я роботах забороняється.

Громадянам гарантується захист від незаконного звільнення. Право на своєчасне одержання винагороди за працю захищається законом. Це право реалізовано Кодексом законів про працю України, Законами України "Про оплату праці", "Про охорону праці", "Про професійно-технічну освіту" та іншими.

Статтею 44 Конституції України встановлено, що ті, хто працює, мають право на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів. Порядок здійснення права на страйк встановлюється законом з урахуванням необхідності забезпечення національної безпеки, охорони здоров'я, прав і свобод інших людей. Ніхто не може бути примушений до участі або до неучасті у страйку. Заборона страйку можлива лише на підставі закону. Зазначене право реалізовано в Законі України "Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)".

4.2.2. Соціальні права

Поточна ситуація

Статтями 46 і 48 Конституції України встановлено право громадян на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом.

Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними.

Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом.

Прийнято Основи законодавства України про загально-обов'язкове державне соціальне страхування, які відповідно до Конституції України визначають принципи та загальні правові, фінансові та організаційні засади загальнообов'язкового державного соціального страхування громадян в Україні; Закон України "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності", який визначає правову основу, економічний механізм та організаційну структуру загально-обов'язкового державного соціального страхування громадян від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які призвели до втрати працездатності або загибелі застрахованих на виробництві.

Закон України "Про загальнообов'язкове державне страхування на випадок безробіття" визначає правові, фінансові і організаційні засади загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття як системи прав, обов'язків і гарантій, що передбачає забезпечення страхових виплат застрахованим особам у разі безробіття.

Відповідно до статті 45 Конституції України кожен, хто працює, має право на відпочинок. Це право забезпечується наданням днів щотижневого відпочинку, а також оплачуваної щорічної відпустки, встановленням скороченого робочого дня щодо окремих професій і виробництв, скороченої тривалості роботи у нічний час. Максимальна тривалість робочого часу, мінімальна тривалість відпочинку та оплачуваної щорічної відпустки, вихідні та святкові дні, а також інші умови здійснення цього права визначаються законом. Законом України "Про відпустки" визначено засади реалізації цього права.

Право на житло визначено в статті 47 Конституції України. Держава створює умови, за яких кожний громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду. Громадянам, які потребують соціального захисту, житло надається державою та органами місцевого самоврядування безоплатно або за доступну для них плату відповідно до закону. Ніхто не може бути примусово позбавлений житла інакше як на підставі закону за рішенням суду. Зазначене право

реалізовано в Житловому кодексі України, Законі України "Про приватизацію державного житлового фонду".

Стаття 49 Конституції України встановила право кожного на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Охорона здоров'я забезпечується державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм. Держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування. У державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно. Існуюча мережа таких закладів не може бути скорочена. Держава сприяє розвитку лікувальних закладів усіх форм власності.

Держава дбає про розвиток фізичної культури і спорту, забезпечує санітарно-епідемічне благополуччя. Зазначене право реалізовано в Основах законодавства України про охорону здоров'я, Законах України "Про лікарські засоби", "Про донорство крові та її компонентів", "Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині", "Про запобігання захворюванню на синдром набутого імунodefіциту (СНІД) та соціальний захист населення" тощо.

Право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування заподіяної порушенням цього права шкоди визначено в статті 50 Конституції України.

Кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена. Це право реалізовано в Законах України "Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи", "Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи", "Про охорону навколишнього природного середовища" та іншими.

Право на освіту встановлено статтею 53 Конституції України. Повна загальна середня освіта є обов'язковою. Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам. Громадяни мають право безоплатно здобути вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі.

Громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до закону гарантується право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства. Це право реалізовано законами України "Про освіту", "Про загальну середню освіту", "Про професійно-технічну освіту".

Підписавши 7 травня 1999 року Європейську соціальну хартію (переглянуту), Україна

визначила цілі в соціальній сфері, на досягнення яких спрямовуватиме свої зусилля. Враховуючи, що ця хартія є універсальним міжнародно-правовим документом у сфері захисту соціально-економічних прав людини, та з метою її ратифікації, провадиться подальша робота над удосконаленням нормативно-правової бази, узгодженням законодавства України з питань соціального захисту з європейськими нормами.

4.2.3. Культурні права

Поточна ситуація

Статтею 54 Конституції України громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом.

Держава сприяє розвитку науки, встановленню наукових зв'язків України зі світовим співтовариством.

Культурна спадщина охороняється законом. Держава забезпечує збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність, вживає заходів для повернення в Україну культурних цінностей народу, які знаходяться за її межами.

За час, що минув після здобуття Україною незалежності, у сфері культури і мистецтв прийнято такі Закони України:

Основи законодавства України про культуру;

"Про бібліотеки і бібліотечну справу";

"Про музеї та музейну справу";

"Про професійних творчих працівників та творчі спілки";

"Про кінематографію";

"Про благодійництво та благодійні організації";

"Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей".

Зазначені Закони не містять норм та положень, які б суперечили Конвенції про захист прав і основних свобод людини, тобто обмежували право людини на свободу думки, совісті і релігії (стаття 9) та свободи виявлення поглядів, отримання і поширення

інформації та ідей (стаття 10).

У Комітеті з питань культури і духовності Верховної Ради України триває робота за участю фахівців Міністерства культури і мистецтв України над такими проектами Законів України:

про внесення змін до Основ законодавства України про культуру;

про організацію гастрольної діяльності в Україні.

У процесі розробки зазначених та інших нормативно-правових актів, які розробляються у галузі культури, враховуються вимоги щодо їх відповідності нормам і стандартам Ради Європи.

Короткострокові (2000 – 2001 роки) та середньострокові (2002 – 2003 роки) пріоритети (до підрозділу 4.2 в цілому)

Реформування системи соціального страхування. Забезпечення прийняття з цією метою Законів України:

Про загальнообов'язкове державне медичне страхування;

Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування;

Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням.

Реформування системи охорони праці. Забезпечення прийняття Закону України "Про державний нагляд і контроль за дотриманням законів та інших нормативно-правових актів про працю та охорону праці".

Забезпечення прийняття Сімейного кодексу України.

Забезпечення прийняття Законів України:

Про дошкільну освіту;

Про вищу освіту;

Про охорону дитинства;

Про державну допомогу сім'ям з дітьми (нова редакція);

Про державну соціальну допомогу;

Про безпечне материнство;

Про неприбуткові організації;

Про мистецьку освіту.

Проведення у 2000 році Дня культури України у Німеччині та в перспективі – в інших державах – членах ЄС.

Проведення Днів Європи в Україні.

Проведення у м.Києві Міжнародної конференції міністрів культури "Культура і розвиток на порозі третього тисячоліття".

Підготовка проекту Угоди з ЄС про участь України у Першій рамковій програмі ЄС у галузі культури.

Опрацювання Міністерством культури України разом з Міністерством закордонних справ України питань, пов'язаних з відкриттям культурних центрів України в країнах – членах ЄС, зокрема у Французькій Республіці.

Довгострокові пріоритети (2004 – 2007 роки)

Адаптація соціального законодавства України до нормативно-правової бази ЄС, що визначає правові економічні та організаційні засади соціального страхування, відповідні системи управління соціальним страхуванням.

Адаптація законодавства України у сфері культури і мистецтв до нормативно-правової бази ЄС у цій сфері.

4.3. Гарантії та захист прав осіб, які належать до національних меншин.

Поточна ситуація

Україна – держава з поліетнічним складом населення, що зобов'язує її забезпечувати права не тільки титульної нації – українців, які становлять більшість цього населення (72,7 відсотка), але й представників інших національностей, котрі мають статус національних меншин (27,3 відсотка від загальної кількості населення країни).

Законодавча база етнонаціональної політики України, у тому числі з питань забезпечення прав національних меншин, складається з Декларації про державний суверенітет України, Акта проголошення незалежності України, Декларації прав національностей України, Конституції України, Закону України "Про національні меншини в Україні" та інших актів, прийнятих Верховною Радою України.

У статті 3 Закону України "Про національні меншини в Україні" встановлено, що до

національних меншин належать групи громадян України, які не є українцями за національністю, виявляють почуття національного самоусвідомлення та спільності між собою. Згідно із статтею 11 цього Закону громадяни України мають право вільно обирати і відновлювати національність. Примушення громадян у будь-якій формі до відмови від своєї національності не допускається.

Законодавство України гарантує рівність конституційних прав і свобод та рівність перед законом усіх громадян незалежно від раси, кольору шкіри, етнічного походження (стаття 24 Конституції України). Законом України "Про національні меншини в Україні" визначено, що громадяни України, які належать до національних меншин, мають право відповідно обиратися або призначатися на рівних засадах на будь-які посади до органів законодавчої, виконавчої, судової влади, місцевого самоврядування, в армії, на підприємствах, в установах і організаціях (стаття 9).

На підставі статей 10, 11, 53 Конституції України, статей 6 і 7 Закону України "Про національні меншини в Україні", статей 25 – 29 Закону України про мови, в Україні гарантовано рівні права на здобуття освіти всім громадянам незалежно від етнічного походження. Вивчення російської, кримськотатарської, польської, румунської, угорської, болгарської, грецької мови, літератури, історії, культурних надбань багатьох інших народів, які компактно або традиційно проживають на території України, щороку затверджується як невід'ємна складова навчальних планів Міністерства освіти і науки України.

Статтею 3 Закону України "Про освіту" встановлено, що громадяни України мають право на безкоштовну освіту в усіх державних навчальних закладах незалежно від статі, раси, національності, соціального і майнового стану, роду та характеру занять, світоглядних переконань, належності до партій, ставлення до релігії, віросповідання, стану здоров'я, місця проживання та інших обставин.

Закон України "Про національні меншини в Україні" гарантує національним меншинам право на національно-культурну автономію (стаття 6), в межах якої національні меншини можуть вирішувати свої мовні, освітні та культурні проблеми.

Існує потреба у розширенні поняття національно-культурної автономії та у роз'ясненні механізму реалізації прав національних меншин на таку автономію з урахуванням Конституції України, інших правових актів. У зв'язку з цим вбачається доцільним розроблення проекту Закону України про національно-культурну автономію національних меншин в Україні.

Захист прав національних меншин України гарантується законодавством. Згідно з частиною другою статті 24 Конституції України не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного й соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Згідно з Декларацією прав національностей України (стаття 1) дискримінація за

національною ознакою забороняється й карається законом. Відповідно до статті 3 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні" будь-які обмеження прав громадян України щодо участі у місцевому самоврядуванні залежно від їхньої раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного й соціального походження, майнового стану, терміну проживання на відповідній території, за мовними або іншими ознаками забороняються.

Законом України "Про об'єднання громадян" (стаття 4) передбачено, що не підлягають легалізації, а діяльність легалізованих об'єднань громадян забороняється у судовому порядку, коли їх метою є, зокрема, розпалювання національної і релігійної ворожнечі та обмеження загально визнаних прав людини. У разі вчинення дій, передбачених зазначеною статтею, за поданням легалізуючого органу або прокурора рішенням суду об'єднання громадян, що вчинило такі дії, примусово розпускається (стаття 32 Закону України "Про об'єднання громадян").

Конституцією України (стаття 37) забороняється утворення і діяльність політичних партій, а також громадських організацій, програмні цілі або дії яких спрямовані на розпалювання міжетнічної, расової або релігійної ворожнечі. Аналогічне положення міститься в статті 66 Кримінального кодексу України, якою передбачається відповідальність за розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, приниження національної честі і гідності, а також обмеження прав або встановлення переваг громадян залежно від їх расової чи національної приналежності або ставлення до релігії. Стаття 3 Закону України "Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні" забороняє використання друкованих засобів масової інформації з метою розпалювання расової, національної та релігійної ворожнечі.

За ініціативою громадських організацій національних меншин стаття 18 Закону України "Про національні меншини в Україні", згідно з якою будь-яке пряме чи непряме обмеження прав і свобод громадян за національною ознакою забороняється та карається законом, у проекті його нової редакції, що знаходиться на розгляді у Верховній Раді України, змінена на таку: будь-яке пряме чи непряме обмеження прав і свобод громадян за національною та расовою ознаками, а також дії, спрямовані на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, забороняються та караються законом.

Згідно із статтею 13 Закону України "Про національні меншини в Україні", громадяни, які належать до національних меншин, вільні у виборі обсягу і форм здійснення прав, що надаються їм чинним законодавством, і реалізують їх особисто, а також через відповідні державні органи та створювані громадські об'єднання.

Права національних меншин в Україні реалізуються також через утворені ними громадські організації. Свої національно-культурні об'єднання утворили вже 39 етнічних груп.

Україна приєдналася до основних міжнародних договорів у сфері забезпечення прав

національних меншин. Зокрема, Верховна Рада України ратифікувала Рамкову конвенцію Ради Європи про захист національних меншин, а також Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Конвенцію про дискримінацію в галузі праці і занять, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, Конвенцію про запобігання злочинів геноциду і покарання за нього, Конвенцію про боротьбу з дискримінацією у сфері освіти, Міжнародну конвенцію про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, Європейську конвенцію з прав людини, Конвенцію про права дитини, Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок.

З метою стабілізації регіональної безпеки та розбудови міждержавних відносин на засадах взаємної довіри Україною укладено ряд двосторонніх угод з сусідніми державами, в положеннях яких передбачено також і співробітництво в галузі захисту прав національних меншин.

Короткострокові (2000 – 2001 роки) та середньострокові (2002 – 2003 роки) пріоритети

Затвердження Концепції державної етнонаціональної політики України.

Підготовка проекту Закону України про національно-культурну автономію національних меншин.

Опрацювання питання створення в Україні Центру етнічних досліджень з можливим залученням коштів ЄС.

4.4. Захист інформації про особу

Поточна ситуація

Технічний прогрес у галузі інформаційних технологій, формування баз персональних даних соціального, фінансового, правоохоронного та іншого характеру надзвичайно загострили проблему захисту основних прав і свобод людини, зокрема захисту приватного життя людини.

Статтею 32 Конституції України передбачено, що ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Загальні питання захисту інформації про особу регулюються Законом України "Про інформацію".

Питання захисту інформації про стан здоров'я особи регулюються Основами законодавства України про охорону здоров'я, Законами України "Про захист населення від інфекційних хвороб", "Про психіатричну допомогу", "Про статус і

соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи", "Про запобігання захворюванню на синдром набутого імунodefіциту (СНІД) та соціальний захист населення" тощо.

Питання захисту інформації персонального характеру, що використовується правоохоронними органами, а також при здійсненні правосуддя регулюються Законами України "Про міліцію", "Про прокуратуру", "Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю", "Про статус суддів", "Про адвокатуру" тощо.

Питання захисту банківської інформації регламентуються Законами України "Про банки і банківську діяльність", "Про Національний банк України".

Питання захисту інформації про особу також визначаються Законами України "Про органи реєстрації актів громадянського стану", "Про телебачення і радіомовлення", "Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні", "Про інформаційні агентства".

Законодавством встановлено кримінальну та цивільно-правову відповідальність за порушення порядку використання інформації про особу.

Однак стан нормативно-правової бази не в повному обсязі забезпечує захист прав людини щодо виконання положень статей 3, 32 і 34 Конституції України. Чинні на сьогодні закони України з питань збирання, зберігання, використання та поширення інформації про особу не мають чіткого та узгодженого з європейськими стандартами визначення поняття "даних про особу".

Негайного перегляду та забезпечення додаткового захисту потребує порядок ведення справ у різних сферах життя та діяльності людини, пов'язаних із збором, використанням та передачею інформації про особу. Це стосується бібліотек, ЖЕКів, відділів кадрів за місцем роботи, медичних і спортивних закладів, а також ряду інших установ та організацій, що володіють будь-якою інформацією про особу.

Наявність значної кількості нормативно-правових актів, що регулюють питання захисту персональних даних, зумовила необхідність розроблення проекту базового комплексного Закону України з цих питань – про захист персональних даних. На стадії опрацювання знаходяться проекти Законів України про контроль стану інформаційної безпеки в мережах передачі даних і про електронний документообіг. Розроблено проект Закону України про Державний реєстр фізичних осіб. Передбачається, що цей Закон визначатиме, зокрема, порядок збирання та використання персональної інформації про особу.

Основним орієнтиром для вдосконалення законодавства України з питань захисту персональних даних та його наближення до відповідного законодавства ЄС, крім Конвенції Ради Європи від 28 січня 1981 року № 108, може слугувати Директива 95/46/ЄС Європейського парламенту та Ради ЄС від 24 жовтня 1995 року про захист

(прав) фізичних осіб у зв'язку із автоматизованою обробкою персональних даних та про вільну передачу таких даних.

Короткострокові пріоритети (2000 – 2001 роки)

Підготовка до здійснення відповідних заходів, спрямованих на забезпечення такого рівня захисту прав фізичних осіб у зв'язку з використанням персональних даних, який би відповідав вимогам ЄС у цій сфері. Підготовка до підписання Україною Конвенції Ради Європи від 28 січня 1981 року № 108 та проведення аналізу відповідності законодавства України її вимогам з метою подальшої ратифікації Конвенції.

Середньострокові пріоритети (2002 – 2003 роки)

Забезпечення розвитку національного законодавства, що регулює питання захисту персональних даних, з метою його наближення до законодавства ЄС:

підготовка на підставі матеріалів, отриманих в ході реалізації короткострокових пріоритетів, рекомендацій щодо обсягів та термінів адаптації законодавства України з питань захисту персональних даних до законодавства ЄС;

внесення до планів роботи з адаптації законодавства України до законодавства ЄС проектів нормативно-правових актів, предмет правового регулювання яких пов'язаний із захистом персональних даних, а також підготовка висновків щодо можливих політичних, економічних та соціальних наслідків прийняття таких актів;

організація перекладу актів законодавства ЄС, що використовуватимуться під час розроблення відповідних проектів нормативно-правових актів України, внесених до планів роботи з адаптації законодавства України до законодавства ЄС;

розроблення на основі Конвенції Ради Європи від 28.01.1981 року № 108 про захист (прав) фізичних осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних та відповідних норм ЄС проекту закону України щодо захисту персональних даних та забезпечення відповідного рівня захисту інформації про особу;

розроблення, з урахуванням основних положень законодавства ЄС, інших проектів нормативно-правових актів України з питань захисту персональних даних;

аналіз законодавства України з питань захисту персональних даних на предмет його відповідності вимогам законодавства ЄС.

Довгострокові пріоритети (2004 – 2007 роки)

Досягнення повної відповідності законодавству ЄС законодавства України з питань захисту персональних даних; впровадження цього законодавства та забезпечення такого рівня захисту інформації про особу, який відповідає рівню захисту в державах – членах ЄС.

Розроблення та реалізація розширеної програми гармонізації законодавства України із законодавством ЄС у сфері захисту інформації про особу та забезпечення моніторингу з боку ЄК у цій сфері.

Інституційні потреби

Реалізація цих завдань вимагатиме визначення органу, який буде займатися питаннями захисту інформації про особу та забезпечуватиме координацію діяльності центральних органів виконавчої влади у цій сфері.

Для досягнення необхідного рівня інституційної спроможності, включаючи всі аспекти, необхідно здійснити такі заходи:

організаційно-методичне забезпечення:

створення ефективної системи проведення досліджень щодо визначення відповідності українського законодавства в галузі захисту інформації про особу законодавству ЄС, запровадження механізму швидкого доступу до результатів досліджень з боку всіх органів державної влади, визначених відповідальними за адаптацію, з поступовим коригуванням законодавчого поля країни у напрямі його наближення до відповідних галузей європейського права;

підвищення кваліфікації та навчання фахівців, відповідальних за здійснення заходів з реалізації цієї Програми:

створення на базі центральних органів виконавчої влади, до компетенції яких належать питання захисту інформації про особу, структури для здійснення нагляду за дотриманням положень законодавства в цій галузі;

інформаційне забезпечення підрозділів, відповідальних за інтеграційні питання:

створення на базі центральних органів виконавчої влади, до компетенції яких належать питання захисту інформації про особу, бази даних законодавства ЄС і надання можливості всім органам державної влади використовувати її для забезпечення належного рівня захисту інформації про особу;

створення або удосконалення існуючої технічної та технологічної бази:

забезпечення всіх органів державної влади, що збирають та використовують інформацію про особу, необхідним комп'ютерним обладнанням, оргтехнікою, сучасними засобами зв'язку, включаючи вільний доступ до мережі Internet у поєднанні з користуванням електронною поштою, за умови надійного захисту інформаційних систем від несанкціонованого втручання в їх роботу.

4.5. Суспільна інформованість

Поточний стан

Україна досягла високого рівня готовності до виконання міжнародних зобов'язань у сфері масової інформації та задоволення інформаційних потреб суспільства. Національні конституційні норми та норми законів про засоби масової інформації в цілому відповідають європейським. З огляду на те, що загальноєвропейських правових актів, які б регулювали діяльність засобів масової інформації, на рівні ЄС не існує, (крім деяких протокольних зауважень у телекомунікаційній сфері, зокрема щодо громадського телебачення, які можна було б впровадити в національне законодавство на стадії асоційованого членства чи напередодні вступу України до ЄС), гармонізація національного законодавства здійснюється відповідно до резолюцій, рекомендацій та стандартів Ради Європи і шляхом приєднання до європейських конвенцій та програм.

Регулювання основних засад діяльності засобів масової інформації здійснюється як конституційними нормами – стаття 34 Конституції України, що повністю відповідає статті 10 Європейської конвенції з прав людини, яка гарантує право на свободу думки і слова, так і нормами Законів України "Про інформацію", "Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні", "Про телебачення і радіомовлення", "Про інформаційні агентства", "Про авторське право і суміжні права", "Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів", "Про рекламу" та інші.

Загальнонаціональна підтримка курсу інтеграції України до ЄС, досягнення розуміння безальтернативності даного курсу суспільством можливі за умови тісної співпраці органів державної влади і місцевого самоврядування, органів масової інформації, освіти, культури.

Поряд з іншими напрямками європейської інтеграції це передусім потребує відповідної орієнтації діяльності засобів масової інформації на висвітлення розвитку відносин між Україною та ЄС, широке всебічне роз'яснення значення європейського вибору України, забезпечення неупередженого сприйняття громадянами України європейської інтеграції, а також регулярного інформування громадськості про політичні, економічні та соціальні процеси, що відбуваються в ЄС, окремих його державах – членах та країнах – претендентах.

Не менш важливим є і донесення до урядів та громадян держав-членів ЄС об'єктивної, неупередженої інформації про Україну та її здобутки на шляху реформ.

У 1999 році на державному рівні започатковано заходи щодо суспільної підтримки курсу України на інтеграцію до ЄС, почали діяти також відповідні програми в окремих областях України, зокрема у Волинській, Луганській, Львівській, Одеській, Черкаській.

Короткострокові пріоритети (2000 – 2001 роки)

Підготовка та розповсюдження інформаційних матеріалів про стратегічне партнерство України і ЄС.

Створення на державному та регіональному рівнях навчально-пізнавальних телерадіопрограм для оволодіння офіційними мовами ЄС широкими верствами населення.

Створення аналітичних телерадіопрограм з проблем внутрішнього та зовнішнього забезпечення європейської інтеграції, реалізації УПС за участю державних службовців та провідних науковців.

Запровадження в друкованих засобах масової інформації постійних рубрик для висвітлення процесів інтеграції України до ЄС, міжрегіонального, транскордонного та прикордонного соціально-економічного співробітництва.

Оптимізація державної інформаційної інфраструктури, розподілу компетенції та координації її діяльності. Організація та координація дій суб'єктів інформаційної політики, спрямованих на суспільну підтримку курсу України на інтеграцію до ЄС та широку суспільну інформованість про Україну і ЄС.

Співробітництво в сфері масової інформації з міжнародними організаціями, Європейською Комісією, ОБСЄ, Радою Європи і НАТО через їх представництва в Україні, а також шляхом прямих зв'язків, із залученням ресурсів цих організацій на спільні проекти.

Розширення взаємного доступу до інформації, зокрема до баз даних, на основі дотримання прав на інтелектуальну власність.

Підготовка, навчання і підвищення кваліфікації працівників преси, радіо і телебачення.

Інституційні потреби

Кадрове і організаційне забезпечення структурних підрозділів Державного комітету інформаційної політики, телебачення і радіомовлення України, доцільність яких пов'язана з вирішенням питань євроатлантичної інтеграції.

Середньострокові пріоритети (2002 – 2003 роки)

Технологічне оновлення національної інформаційної індустрії і формування власних конкурентоспроможних інформаційних ресурсів.

Створення єдиної інформаційної системи України.

Діяльність на регіональному рівні – створення нових структур з вивчення,

розповсюдження та використання матеріалів з питань інтеграції України до ЄС;
організація оперативного інформування комітетів інформації та прес-служб
облдержадміністрацій з питань діяльності ЄС.

Довгострокові пріоритети (2004 – 2007 роки)

Інтеграція України в світову інформаційну систему.